

Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
Бондарук Олег Сергійович,
кандидат економічних наук,
викладач кафедри фінансово-економічної безпеки;
Національна академія Служби безпеки України,

РОЛЬ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Пенсійне забезпечення є видом соціального забезпечення, яке, в свою чергу, є формою соціального захисту в державі. Тому, визначаючи роль пенсійного забезпечення в системі економічної безпеки держави, доцільно, перш за все, розкрити його суть та розглянути співвідношення соціального захисту та соціального забезпечення.

Поняття «соціальний захист» з'явилося близько 70 років тому. Вперше воно було застосоване в «Законі по соціальній безпеці» (Social Security Act), прийнятому в серпні 1935 року в США, у зв'язку з розробкою програм допомоги пристарілим, безробітним і непрацевдатним громадянам з метою попередження масових заворушень через наслідки світової економічної кризи. До того часу уряди провідних країн світу не вважали за необхідне проводити організацію соціального захисту незахищених верств населення в загальнодержавному масштабі, хоча в деяких державах вже робилися такі спроби (наприклад, в Німеччині).

Розглядаючи специфіку пенсійного забезпечення як частину соціальної політики, необхідно визначити найважливіші сутнісні характеристики пенсійного забезпечення і з'ясувати управлінські особливості цієї сфери суспільного життя. Виплата пенсій здійснюється на основі пенсійного забезпечення. Пенсійне забезпечення розглядається як відособлена частина національного доходу, яка направляється на забезпечення непрацевдатних членів суспільства [1].

Можна стверджувати, що пенсійне забезпечення, соціальне забезпечення і соціальний захист мають ряд відмінностей. Пенсійне забезпечення відрізняється від соціального захисту тим, що воно є способом підтримки (збереження) рівня життя населення при настанні таких соціальних ризиків як старість, інвалідність, втрата годувальника. Основні відмінності пенсійного забезпечення від соціального захисту полягатимуть в наступному: поширеність виключно на непрацевдатних; тісний зв'язок з трудовим внеском; надання тільки в грошовій формі; цільове призначення; тривалість надання.

При цьому пенсійне забезпечення є самостійним соціальним інститутом, тобто стійкою формою організації соціального життя, що забезпечує стійкі зв'язки і відносини працюючих і непрацевдатних членів

суспільства. У випадку з пенсійним забезпеченням ми, перш за все, маємо справу з особливою соціальною групою населення, тобто тими людьми, які на відміну від працездатних членів суспільства втратили здатність трудитися з різних причин. Пенсіонери – це ті, хто серед непрацездатних, непрацездатні за віком, по інвалідності і чий потреби суспільство вимушене визнати важливими і такими, що підлягають задоволенню. Відповідно цьому пенсія є об'єктом лише для даної категорії людей, їх винятковим правом і не розповсюджується на все суспільство.

Наступною ознакою пенсійного забезпечення є його тісний зв'язок з трудовим внеском особи, тобто період трудової діяльності з урахуванням інтенсивності, кількості, якості праці. До трудового внеску можуть бути прирівняні і деякі види суспільно-корисної діяльності: догляд за непрацездатними членами сім'ї, виховання дітей, служба в армії.

З розвитком розподільних відносин, вдосконаленням форм оплати праці і методів обліку індивідуального трудового внеску змінювався і їх характер в галузі пенсійного забезпечення. У міру того, як пенсія набувала форми забезпечення за працю у минулому, ця ознака пенсійного забезпечення почала виявлятися ще яскравіше. Відсутність зв'язку між отримуваною пенсією і трудовим внеском суперечила б особистим інтересам трудящих, оскільки це створювало б зрівняльність в пенсійному забезпеченні. Проте в сучасних умовах ці зв'язки порушені і основними такими причинами можна назвати: зменшення темпів виробництва, досить високий рівень інфляції і, в цілому, поки що недостатню стабільність економічної системи держави.

Черговою відмінністю можна назвати розподіл тільки в грошовій формі. Пенсія – виплата тільки грошового характеру і є найпоширенішим видом соціальних виплат, її розмір залежить від минулого трудового внеску непрацездатних. Особливістю пенсійного забезпечення є таке його цільове призначення – матеріальне забезпечення непрацездатних громадян, надання їм постійного джерела коштів для проживання.

Слід підкреслити таку особливість пенсійного забезпечення як тривалість його надання. Воно носить постійний характер. Пенсії є не періодичними, а регулярними виплатами і здійснюються в середньому довше, ніж будь-які інші виплати з державних позабюджетних фондів.

На жаль поняття пенсійного захисту ми не зустрічали у відомих нам дослідженнях пенсійної проблематики. Проте пенсійний захист важливий для людини в будь-який період її життя. Старість, що є основним невідворотним пенсійним ризиком (переважна більшість пенсіонерів в Україні – пенсіонери через старість), з позицій матеріального благополуччя турбує як тих громадян, які вже вступили у вік, що вважається відносно непрацездатним, так і тих, хто замислюється про джерела існування після закінчення своєї трудової діяльності і вихід на пенсію через старість. Крім того, в нашій країні значна частка громадян, для яких пенсія – основне джерело доходів ще до досягнення пенсійного віку.

Зміна соціально-економічної системи в Україні протягом трьох останніх десятиліть повністю змінили вітчизняну пенсійну систему. Проте до теперішнього часу не вдалося сформувати інститут пенсійного захисту, здатний ефективно функціонувати в ринкових умовах і виконувати завдання, що відводяться йому в суспільстві – забезпечення гідного життя пенсіонерів.

Порівняльний аналіз точок зору авторів, що займаються дослідженням соціальних та пенсійних відносин, показав, що досить часто поняття «соціальний захист», «соціальне забезпечення» і «пенсійне забезпечення» використовуються авторами практично в рівнозначному контексті – як метод управління соціальними або пенсійними ризиками. При цьому в процесі управління соціальними та пенсійними ризиками мають місце як відносини по перерозподілу отриманого суспільством доходу з метою надання матеріальної підтримки окремим членам суспільства, що її потребують, через механізм соціального забезпечення, так і відносини з перерозподілу пенсійних ризиків між членами суспільства, використовуючи механізм пенсійного забезпечення.

Прихильники використання того, або іншого варіанту аналізованого поняття з різних позицій розглядають процес управління пенсійними ризиками, по-різному оцінюють перерозподільні відносини в ході руху знову створеної вартості з метою покриття пенсійних ризиків. Вважаємо, що необхідно запровадити узагальнююче поняття «пенсійний захист». Слід зазначити, що проведений аналітичний огляд літературних джерел показав, що цей термін у вітчизняній економічній науці не використовувався як узагальнююче поняття процесу управління пенсійними ризиками, що об'єднує різноманітні види його організації.

На наш погляд, термін «пенсійний захист» зручний у використанні при дослідженні процесів управління пенсійними ризиками з огляду на те, що він відіграє узагальнюючу роль відносно вищезгаданих процесів, також як і поняття «соціального захисту», що більшістю дослідників розглядається як узагальнююча форма фінансування соціальної політики в суспільстві.

Таким чином, вважаємо, що пенсійний захист об'єднує сукупність фінансових відносин між суб'єктами пенсійної системи, направлених на захист доходів громадян від реалізації пенсійних ризиків. Організаційна структура пенсійного захисту включає як пенсійне забезпечення, тобто сукупність відносин з приводу перерозподілу фінансових ресурсів з метою надання державної матеріальної підтримки законодавчо встановленому колу осіб при настанні пенсійних підстав, так і пенсійне страхування – сукупність фінансових відносин, направлених на компенсацію за рахунок спеціальних створених фінансових фондів доходу громадян, втраченого в результаті реалізації пенсійних ризиків.

Вважаємо, що пенсійний захист населення – це система економічних, соціальних і правових відносин по управлінню пенсійними ризиками суспільства з метою забезпечення громадянам гідного рівня життя і попередження несприятливих наслідків пенсійних ризиків за допомогою створення цільових фондів на державному і недержавному рівнях.

Отже, система пенсійного захисту базується на понятті ризик, ризики та загрози економічній безпеці держави [2], які пов'язані із пенсійним забезпеченням.

Розглянемо ризики та загрози економічній безпеці держави [3, 4], які пов'язані із пенсійним забезпеченням, з урахуванням класифікації сфер економічної безпеки держави, наданої в Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України [5]. Вважаємо, що економічній безпеці в сфері пенсійного забезпечення найбільш притаманні ризики фінансової, демографічної, соціальної сфер, причому ризики фінансової сфери в значній мірі залежать від інституційних ризиків.

Ризики в сфері пенсійного забезпечення взаємопов'язані, і можуть мати вплив один на одного. Проте, ці ризики не є сталими, їхнє значення може кардинально змінитися за певних умов, зокрема, після прийняття стратегії соціально-економічного розвитку України на найближчі двадцять років. Але в більшості випадків перелічені ризики матимуть негативні наслідки як для економіки, так і для економічної безпеки країни якщо не буде запроваджена ефективна та адекватна модель управління такими фінансовими ризиками.

Список використаних джерел

1. Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2012. № 2. С. 92- 96.
2. Концепція економічної безпеки України / за ред. В.М. Геєця.; НАН України; Інститут економічного прогнозування. К. : Логос, 1999. 56 с.
3. Bondaruk, T. H., Momotiuk, L. Ye., & Bondaruk, O. S. (2020). Budget Security as Factor of Economic Development of the State. *Statystyka Ukrainy - Statistics of Ukraine*, 2-3, 40-47.
4. Бондарук О. С. Аналіз бюджетних загроз та їх впливу на фінансову безпеку України. Міжнародні відносини Серія "Економічні науки". Київ: 2017. № 1. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/download/3275/2950
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економіки України від 29.10.2013 № 1277 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>